

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Annou Sokolovou

RG-50.688.0049.01.01

Dobrý deň vám želáme.

Ďakujem.

Môžete sa nám prosím predstaviť?

Som Anna Sokolová, rodená Majerčíková.

A kedy ste sa narodili?

Dvadsiateho siedmeho jedenásty dvadsať jeden.

Tisíc deväťsto dvadsať jeden?

Áno.

Kde ste sa narodili?

V Nepaloch.

Kde sú Nepaly?

Nepaly... tuná, pri Martine. To je dvanásť kilometrov od Martina.

Pani Sokolová, my sme sa už spolu stretli...

Áno, ja viem.

Pred nedávnom, a v tom rozhovore, ktorý sme mali spolu, ste nám porozprávali vaše spomienky...

Áno.

Na obdobie Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny, rozprávali sme sa o tých židovských osudoch...

Áno.

A my sme dnes za vami prišli znovu...

No.

Aby sme si tieto vaše spomienky nahrali na videozáznam.

A kde to budete...?

Cha... bude to v tom múzeu našom.

Aha.

Takže vy ste sa narodili v Nepochoch...?

Áno.

A tam ste aj vyrastali?

Vyrastala som, bolo nás päť súrodencov. Tri sestry a dvaja bratia. Môj otec bol maloroľník, chodil päť razy do Ameriky, aby si nadobudol majetok. Mama bola mladšia od otca o desať rokov, vychovali nás v statočnosti, zbožnosti, boli sme nábožensky založená rodina...

Hm.

Do kostola sa chodilo, poslúchali sme, ako sa... na dedine bolo treba robiť. Nemohli sme povedať, že nejdeme, keď bolo treba ísť. O polnoci, alebo v noci – išli sme.

Hej. Takže nábožensky založená rodina. Akého vierovyznania bola vaša rodina?

Luteráni. Evanjelici.

Hm.

Máme krásny kostol v Nepochoch, keby ste ho videli, tak by ste povedali, že je to úžasná pamiatka.

Hm. Takže Nepochy sú evanjelická obec?

Viac evanjelická, katolíkov je tam veľmi málo. Asi tridsať percent. Takže to bolo... a ten náš kostol postavili Justovci.

Hm. A aké boli vzťahy medzi katolíkmi a evanjelikmi, medzi...?

Dobré, znášali sme sa. My sme mali susedov katolíkov, mali desať detí, sedem dcér a troch synov, všetko vyrastalo. Sme na nebili... nenávideli všetko, to bolo dobré... otec bol krajčírom vojenských a železničiarских oblekov.

Hm.

Keď bolo treba, s lineárom nás vytrepali, keď bolo treba, museli sme počúvať. Cha... to sa nedalo nič robiť.

A okrem týchto kresťanských náboženstiev, vierovyznaní, žili v Nepochoch aj židia?

Áno, tam bol pán učiteľ, pán Dibák. Ondrej Dibák, ten nás učil od prvej ľudovej až do ôsmej ľudovej.

Hm. A tento pán bol žid?

Prosím?

Ten pán bol žid?

Nie... čo som povedala?

Pán učiteľ Dibák ste povedali.

Dibák... on tam býval.

A on bol... on bol žid, tento pán?

Nie, nie, to bol evanjelik.

Aha. Lebo som sa pýtala, či tam žili aj židia...

Áno, veď som povedala – Grunwaldová...

Grunwaldová, áno.

Áno, a tí Roslerovci z Belej...

Hm.

Že ich aj zobrali na ten koč a viac sa nevrátili. To som vtedy povedala.

Áno. A táto pani Grunwaldová, ona čo robila?

Mala obchod, koloniál a všetko na svete, čo ste chceli, tam ste dostali. Od ihly až... všetko, všetko mala. A mali aj také malé hospodárstvo, no ale... mali kone, sluhu mali, ale on chudák zomrel, ešte som mu bola pri smrti, ešte ležal na holej dlážke... a mal ešte tehly pod hlavou. A odviedli ho sem do Martina a tu ho aj pochovali.

Hm.

Ale ona bola veľmi, veľmi dobrá. Keď niekto ochorel, niečo potreboval, nemal peniaze... viete čo, to ja nezabudnem, keď budem žiť. Ochotná bola, poradila, keď niekto ochorel, navarila, mala slúžku... to by kresťan nedokázal, čo dokázala ona.

Hm.

Taká dobrá bola. Aj sme plakali za ňou, a čo potom urobili? Mala... bola bohatá a nebohé... veď som vám vravela, vtedy Jenš, Zímen a Hlavňa, to boli švagrovia...

Hm.

Voľakde ich partizáni zlikvidovali, neviem kde. Ale všetko zlicitovali, čo bolo lepšie, pobrali oni, čo mala. A to... haraburdy ľuďom vyhlásili, aby si pokupovali.

A kto boli tí páni, ten Zímen a Hlavňa?

Hlavňa bol rektor katolíckej školy a Zímen mal obchod a krčmu. No ale však... to pekne sa všetko nažívalo, len žiaľbohu, že tá nenávisť cez tú vojnu, no.

Hm.

Oni boli na strane tohto Hitlera.

Títo dvaja páni boli...

No áno, lebo celá... celá... na dolnom konci býval Blahušiak, mal dom a bola zvesť, že už idú Nemci, tak si celý dom polial vodou, že aby mu ho nezapálili. Lebo partizáni... Nemci, keď išli z Turčianskych Teplíc, tak šiel po tomto údolí, tak si mysleli, že na roliach sú partizáni, tak tri humná podpálili a jeden dom.

Hm.

A tomu statkárovi Franklinovi stoh slamy. Tá slama horela týždeň. To bolo niečo strašného. A boli týždeň u nás tí Nemci, ale žiaľbohu, mrzko sa zachovali. Jedenásť ľudí zahynulo na katolíckej fare...

Hm.

Tí chudáci sa už viacej nevrátili, v jednom dome mama, vysokoškolák... A na ceste bol otec s dvomi synmi, aj tých zabili. Aj toho obchodníka, čo v obchode vedúceho, aj toho zabili, aj tohto, čo nosil poštu, chodil do Koštian, aj toho... zastrelili... Ešte sme my ženy, všetko bolo preč, z dosák zbili truhly a tak sme ich odviezli na cintorín, a tam sme pochovali... ženy...

Hm.

To bola krutá vojna.

A prečo ich zabili?

No prečo? Lebo, čo ja viem... nenávisť... nemecká... No.

Hm.

Nerobili im nič a museli padnúť.

Oni ich podozrievali, že boli s partizánmi, alebo iba tak...?

Ale nie, to bol otca synovec.... si mysleli, že ten obchodník zásoboval aj partizánov.

Hm.

A ten zase, čo vozil poštu, ten mal do činenia s partizánmi.

Hm.

No... lebo viete, naša obec bola vyhlásená, že sú u nás partizáni. No ale to sa všetko odsťahovalo do hôr, no a v dedinách zostali len ženy a malé deti.

Hm.

Moja sestra bývala na druhej strane a tam bol kaštieľ, aj je kaštieľ... Justovci... tam ich zobrali do tej záhrady, dali guľomety pred nich... náš nebohý pán senior Hollý si kľakol na kolená a prosil Nemcov, že im tí ľudia nerobia nič, že tie malé deti sú nevinné, tak ich nepostrieľali. To bola krutá vojna.

Hej.

No...

A toto v ktorom roku bolo?

No keď prišli tí Nemci... neviem, nepamätám sa, ktorý rok to bol. Nevie.

Ale to bolo už po... po povstanie alebo v tom období?

Pred povstaním.

Pred povstaním?

Pred povstaním to bolo, áno.

Hm.

Lebo oni vedeli... im niekto povedal, tí katolícki udavači, mali na kostole vysielачku, takže je partizánov, tak sa chceli pomstiť za to.

Aha. A kto boli tí udavači?

Áno.

Kto to bol?

No už nebohý Putrovec Julo, ten je už dávno mŕtvy, po tom už ani pamiatky nie je...

Hm.

A neviem druhý kto bol s ním, no...

A ste povedali, že na kostole mali vysielачku?

Na veži, áno.

Aha, a čo z tej vysielачky...?

Ja neviem...

Vysielali?

To neviem. Ja vám to nemôžem povedať, lebo neviem. Oni hlásili, že sú u nás ako partizáni, že plná obec je tých, čo tak... privábili Nemcov.

Hm.

Ináč by u nás toľko Nemcov... u nás bolo dvadsať tisíc Nemcov...

Hm.

Veď tá dedina hmýrila Nemcami... ako pavúky...

Hm. A oni... vy ste ako vedeli, že oni teda vysielajú pre tých Nemcov? Odkiaľ ste to vedeli?

Dozvedeli sa to ľudia, partizáni. Potom ich partizáni chytili, no ale nezabili ich, len boli v zajatí.

Aha.

Lebo potom aj toho nebohého rektora hlavne, aj toho Zímena, obviňovali, že oni majú v tom prsty, tiež boli... Tak ja neodsudzujem, či katolík, lebo evanjelik. No ale oni držali, no.

Hm. Takže oni boli tak na strane tých Nemcov?

Áno.

Hej?

No tak to máte tak.

Hm. A ste spomenuli, že títo... tí Hlavňa a ten Zímen, že robili nejakú licitačku? Čo to bolo, prečo to robili?

No prečo to robili? Kto vie, prečo to robili? Zobrali ich partizáni do hôr a ešte ani po dneška sa nevie, kde ich zastrelili a kde ležia. Kde ich tela odpočívajú.

Hej, ale spomenuli ste, že niečo s tou pani Grunwaldovou... Že títo dvaja tam robili nejakú licitáciu.

No všetko, čo mala v obchode. Všetok majetok jej, dali do licitácie a oni si brali tie najlepšie veci, ona mala krásne koberce, obrazy a všetky pamätihodnosti. Tak to všetko pobrali oni a ten šmejď to dali ľudom, aby ľudia si pokúpili.

Hm.

No...

A vy ste videli, ako oni niečo brali od tej pani Grunwaldovej?

Ja som... my sme bývali naproti. Veď my sme boli susedia, my sme sa tak dívali do toho jej domu, ako na vás.

Hm.

No, to bola taká, rodina.

Hej.

Mňa jej pes, volal sa Princ, krásny čierny lapaj, som ho chcela vyhnat' od nás, tak mi aha, peru rozdrapil.

Cha...

Cha, cha... ešte ma naši aj zbili za to. Cha, cha. No to máte tak.

A čo... čo sa tam dialo, na tej licitačke? Čo tam...? Ste hovorili, že...

Vyhlásil to úrad, že sa tam predávajú ako po nebohej... nie, že po nebohej, po nezvestnej Grunwaldovej veci, kto má záujem, nech si príde kúpiť.

Hm.

A oni, čo boli peniaze, si dali do vrecka. Cha... to nedali nikomu.

A kto tam prišiel kupovať?

No celá obec, to bolo vyhlásené, ľudia sa hrnuli ako včely. No... nuž ale čo, ...je potrebný... ona mala od koloniálu... až metrový kus.. všetko ako. Jaj, Bože môj... Nechcem sa mýliť. No všetko, čo mala, ako cukor, múku, všetko... a potom mala aj metráž, petrolej a to také veci... No skrátka na svete všetko.

Hej.

Tak ona... oni boli veľmi bohatí, oni mali krásny majetok. No ale to, hovorím vám, to len potom predávali tie šmejdy, čo už si oni nepobrali.

Hm. Takže oni si zobrali tie lepšie veci a zvyšok rozpredali?

Tak, prosím vás...

A vy ste videli, ako tie veci berú od nej?

No pravdaže, ved' sme tam boli.

Hej? A ako to brali? Nejakto odvážali, alebo akým spôsobom?

Odviezli si to do svojich bytov, domov.

Na nejakých vozoch, alebo ako to brali?

Nie, mali svojich kumpánov a tí im to poodnášali.

Aha, vynášali to von a...

Áno.

A niesli preč, hej?

Tak, tak to bolo. Ľudia sa aj rozčuľovali, však ona bola velice dobrá, nikomu neublížila, a že prečo jej majetok... že ešte nevedia, či žije, alebo nežije. Či sa vráti, alebo sa nevráti.

Hm.

A že sa už takto robí s jej majetkom.

Hej. A ste teda povedali, že oznam bol, že po nezvestnej pani Grunwaldovej...

Už si nepa...

A čo sa s ňou stalo?

No čo...? A čo sa stalo so židmi? Odpratali ich do táborov a pobili, no. Však viete, akí prisluhovači boli. No... Aj nebohý... ako že sa volal, ten kňaz? No... To bolo všetko banda. Všetko takí posluhovači. No Tiso.

Hm.

Židov a takých, to všetko dal odpratať on.

A vy ste videli ako pani Grunwaldovú berú preč?

No pravdaže, veď sme plakali, kývali sme ešte. Na takom koči... a tí z Belej, to bol otec, syn a dcéra, tí Trosslerovci...

Trosslerovci sa volali?

Áno, Trosslerovci.

Hm.

A na koč ich zobrali a odviezli a s Pánom Bohom.

Hm.

Už o nich nikto nevedel. Dlhé roky sa spomínalo na tú pani Grunwaldovú. Teraz je tam naproti obchod, čo to poprerábali...

Hm.

No, to sa poprerábalo a teraz je tam Jednota.

Hm. Takže prišli pre pani Grunwaldovú...

Ako išli z Belej, tak k nim... no ale neboli... prišiel gardista, no. Prišiel gardista s príkazom a sa zobrala a už išla preč.

A vy ste videli ako gardista prišiel k pani Grunwaldovej?

No pravdaže... No pravdaže, sme videli, veď sme boli naproti, ako vy. No... ešte sme videli, ako ju na koč dávali. Plakali sme ako malé decko. No... všetko sme videli.

Jeden gardista prišiel ku nim do vnútra do domu?

Áno, no pravdaže. Jej povedal, že ju berie na vypočutie a že sa vráti domov. Ale sa vrátila už hore... Už sa nevrátila vôbec.

A ten gardista bol odkiaľ?

Ha, čerti ho vedia... ja neviem.

To nebol od vás?

Nie, nie. To boli nájdení, veď ich bolo dosť. Tí boli prisluhovači.

Hm.

Ale po vojne dostali lepšie úrady, ako tí, čo si zaslúžili.

A ako ste vedeli, že to bol gardista?

No ako? Mal takú uniformu.

Tie boli aké, tie gardistické uniformy?

No ja... zlatko moje, ja už na to nepamätám, len viem, že to bolo podobné, ako vojenské, alebo aké... Lenže ináč boli oblečení.

Hm.

Nebojte sa, veď oni mali ducha pri sebe, pre seba. A teraz čo robia?

A keď... keď prišli pre tú pani Grunwaldovú, vraveli ste, že prišli z Belej...

Áno.

Tam boli tí Trosslerovci...

Áno. Tí bývali tam, tí mali obchod, aj gazdovstvo, ja som ešte tej pani Grunwaldovej chodila, lebo to boli kóšer. Tak mala hydinu – sliepky, husi, kačice, tak ja som chodila do Belej, s košom na chrbte k nim, do tých Trosslerov, tam mali taký dvorec a on nasypal na ten dvor popola a zarezal tú hus alebo čo... A pokrižoval tak... a zase... tak sa to robilo.

Hm.

A korunu som dostala za to.

To vás pani Grunwaldová poslala tam s tou hydinou, aby on ju tam...?

Áno, no pravda.

Zabil?

Áno.

Hm.

To oni tak dodržiavali.

Hm.

Aj Vianoce aj všetko to. Viete, to bola, kasta.

Takže keď prišli pre pani Grunwaldovú, prišiel ten gardista... prišiel s vozom?

To si tými Trosslerovci už z tej Belej prišiel.

A oni už boli na tom voze?

Áno. Áno.

Aha, naložení, hej?

Ona len prisadla k nim a ich ťahali tam... dolu hradskou a preč, s Pánombohom.

A to bol aký voz? Ako vyzeral ten voz?

To bol koč.

Koč, aha.

Koč to bol.

Taký uzavretý nejaký, alebo otvorený?

Otvorený.

Aha.

Vzadu sedela ona, tá dcéra, a ten starý pán. A ten mladý sedel naproti a ten gardista s tým furmanom vpredu.

Hm.

To si ešte pamätám.

A ten furman bol skadial'?

To z Belej od voľakoho... to neviem, kto bol. Lebo ja som vtedy toľko si nepamätala. Ja som sa strachovala o môjho otca, o moju sestru, brata. No...

Takže na koči vlastne sedel starý pán Trossler, ste vraveli.

Áno.

A jeho dcéra, alebo nevesta?

Dcéra.

Dcéra s manželom?

To bola stará dievka a starý mládenec.

Takže to boli jeho deti, hej?

Deti, áno.

Hm.

A chudák... takí dobrí ľudia to boli, aj vždy som dostala cukrík, alebo rožtek, ja som tam s takú ochotu doniesla, tak si to vážili, no.

A táto pani Grunwaldová, ona mala nejakú rodinu?

Nie, nemali... mala rodinu na Vrútkach...

Hm.

Mala Hedwigu a Žiga, to bola ako po tom pánu Grunwaldovi nejaká švagriná, alebo kto.

Hm.

No ale tí sa chceli dostať do Nepál... ale už potom stiahli, voľakde sa skryli a neprišli.

Aha, takže ona bola vdova, ona nemala...?

Nemali deti.

A nemali deti?

Nie. Pekná žena to bola. Ale dobrá, Bože dobrotivý. Keby naši kresťania boli takí dobrí.

Hm. No takže prišli... prišiel gardista s tým kočom, tam boli Trosslerovci a pani Grunwaldová si prisadla tam ku nim?

Áno.

Na ten koč?

A potom ich odviezli preč.

Takže vy ste ju videli aj nastupovať na ten koč?

Áno, aj sme plakali, aj sme jej kývali, aj sme jej povedali, že budeme tak držať prsty, že aby sa vrátila, že kto nám bude predávať.

Hm.

No, lebo bol len jeden obchod v Nepochoch.

Hej.

No a obyvatel'ov bolo moc. No, takže sme ju mali všetci radi. Ona nebola lakomá, ona rozdala sa... to, čo mala, bola by všetko dala.

A ona aj vám niečo odpovedala pri tej rozlúčke, povedala vám niečo?

Len nám zakývala, že: „Majte sa tu dobre, opatrujte sa,“ to bolo všetko.

Takže mohli ste sa s ňou ešte takto aspoň rozlúčiť, ten gardista vám v tom nebránil, aby ste sa s ňou rozprávali?

Ale prosím vás, nič. Ešte sme si ruky popodávali a... no tak čo. To bolo...

A on ten gardista sa k nej ako správal?

Zatiaľ neviem, nič. Len si sadol, len povedal, že si tam má sadnúť a že sa vrátia, že idú len na vypočutie do Žiliny... do Žiliny, no. Že sa vrátia... no ale vrátili sa už hore tam do neba.

Hm.

No, všetko to zničil. Tých bolo viacej.

Takže ani tí Trosslerovci, nikto z nich sa nevrátil naspäť?

Nie, nevrátili sa. Všetko to padlo, moja...

A ste spomenuli, že pani Grunwaldová mala ešte teda nejakých príbuzných...

No tí... na tých Vrútkach.

Na Vrútkach. Aha...

Áno.

A tých ste tiež poznali, s tými ste sa stretli niekedy?

No chodil tam k nej, chodili... tá Edita a ten Žigo sa volal. Ešte sme ho prezývali, že: „Rigo, Rigo, kam sa kúpiš, koňa za psa. Kým ho domov povedieš, celú rýmu objedol...“

Cha, cha...

Cha. Prepáčte. To sme... desať liet, dvanásť, že sme... No deti sme boli, no čo...

Hej.

Ale taká úprimnosť... ja keď som prišla k nej do obchodu: „Anka, čo ti dám? Zober si tam cukrík alebo rožtek,“ to... ako... Lebo nemali deti, tak ona tú lásku chcela nám preukázať.

Hm.

Taká bola dobrá.

A...

Ja na ňu nezabudnem, kým budem žiť.

A s tými... s tými... s tou Editou a s tým Žigom, čo sa stalo?

Čo...?

Edita a Žigo, čo sa s nimi stalo?

No aj tých pobrali. To všetko pobrali, lebo oni mali záznamy, kde sú židia, v ktorej dedine a čo, tak to všetko pobrali.

Hm.

No...

A ich zobrali z tých Vrútok?

Nie, oni prišli do Necpál. Si mysleli, že sa tam schovajú.

Hm.

Ale tak sa schovali, že išli tiež preč. Tiež ich zobrali. Tú paniu, a tú Editu a toho Žiga. To bola... to boli dve švagriné, ten Žigo bol jednej sestry a tá Edita bola druhej sestry.

Pani Grunwaldovej sestry?

Áno. Áno, to boli taká rodina.

Aha.

No.

A ich zobrali kedy?

No to zakrátko, viete čo? Sme boli takí rozladení, mali sme svojich problémov, tak sme sa ani moc nestarali o to, kedy ich zobrali. Lebo zúrilo to všetko... potom, keď prišli, oni prišli od Turčianskych Teplíc, tade cez hory, cez Mošovce, Blatnicu... a tade Folkušová a k nám do Necpál. No... tak prišlo ich asi dvadsať tisíc.

To boli tí Nemci, čo prišli?

Nemci.

Hm.

No. A potom boli vyše týždňa. Však aj môjho muža zajali, poslední krpatí dvaja Nemci. A chudák bol rok potom v lágri zajatý.

Hm.

To bola besná vojna, zlatko.

Takže títo... Edita, Žigo, oni boli u tej pani Grunwaldovej? U nej doma boli?

Nie, oni prišli na návštevu.

Oni niekde inde boli?

Na návštevu a tak ich zachytili.

Aha, oni sa niekde inde skrývali a...

Hej, hej.

A prišli za ňou na návštevu?

Áno. Si mysleli, že sa u nej schovajú. A tak sa u nej schovali, že ju zobrali prvú, i ich potom.

Aha. Takže keď pani Grunwaldovú prišli zobrat'...

Áno.

Tak oni boli u nej doma vtedy?

Nie, oni prišli už, keď ju zobrali.

Aha.

No ale už nebola tam, tak potom zobrali aj ich, lebo to viete, to bola kasta. To boli takí páni, že oni mali svojich udavačov, pobrali a už bol koniec. Cha, cha...

Hm. A kto mal tých svojich udavačov, kto to bol?

No ja neviem, nepoznám ich, to neviem, to boli voľajakí... ale volal sa Blahušiak, alebo ako...

Hm.

To boli udavači, vám vravím, že oni sa... oni si polievali domy, aby im nespálili.

Hm.

A mali kontakt s týmito Nemci. Môj nebohý tatko, nech ich Boh oslávi, boli na roli a vracali sa... a ich pristavili Nemci. Že: „Kde ideš?“ povedali, že oni nevedia po nemecky, ale že po anglicky vedeli, lebo boli päť razy v Amerike. Tak povedali, že oni nevedia, že či... že žiadni partizáni u nás nie sú. Prišli chudák večer, sme boli vystrašení, sme mysleli, že sa už niečo stalo.

Hm.

No. Oni lozili po celom okrese. Kde mohli, tam všade. Všade kanóny a všetko boli nastavené... to bola hrôza. No...

A tento Blahušiak, ten bol od vás?

Áno.

A on bol tiež s tými gardistami, či nie?

No katolík to bol, hotový...

Gardista bol tiež?

No pravdaže.

Katolíci všetci boli gardisti, či...?

Cha, cha...

Ako to bolo vtedy?

Prosím vás pekne, veď oni boli samí udavači. Oni sa chceli vyhnúť všetkému a chceli byť o tento... aby ich oslávili, tak ich tak oslávili, že udávali.

Hm.

Nevinných ľudí. A chudáci ľudia utekali do hôr, čo malo nohy, ruky, všetko utekalo preč. No, dedina bola prázdna, vyľudnená. Nič nebolo. To len koňa alebo kravu... alebo voz ste prázdny videli v dedine, to bolo všetko. No... to bola hrôza. A my sme... tam, kde pani Grunwaldová bývala, tak tam potom býval jeden policajt.

Hm.

Mali tri deti, sme sa tam schovali... a ešte pod takou... taká bola sviečka, aby nevideli tí Nemci, že tento... Ale my sme ráno s mojou mamou... len ja som bola, lebo sestra odišla preč aj otec aj... aj brat... no a tá druhá bola vydatá, tá bola v dedine, tak sme... ja som išla, išli sme ráno domov, lebo sa nám otelila kravička. No... mama išli podojiť a Nemca pod kravou. Išiel dojiť. Chcel mlieko. No vidíte... Mali sme toho dosť, zlatko.

Hm. A ešte sa chcem vrátiť k tomu, ako zobrali tú Editu a Žiga. Ste vraveli, že oni teda prišli tam k pani Grunwaldovej, ale pani Grunwaldová tam už nebola.

Nebola, ale boli tam u nás, čo som vám vravela, tí Putrovce, on bol tým krajčírom, to bola všetko jedna rodina pani Grunwaldovej. Tak sa oni tam išli schovať, no ale tak sa schovali, že ich zobrali a odpratali preč.

Hm. Takže tam už boli nejakí iní príbuzní pani... tí Putrovce sa volali?

Áno. No tam...

Pani Grunwaldovej?

No tí... to sme sa kamarátili, sme boli deti, tak aj ten Žigo, aj tá Edita chodili k pani Grunwaldovej, to bola jedna rodina. Sme nevedeli, žid sem – žid tam, alebo kresťan. Sme sa kamarátili.

Hm.

No, to máte tak. Takže sme my ani nevedeli, keď sa niečo stalo, prišli, zobrali a už ich nebolo.

A vy ste videli aj ako týchto brali?

To som nevidela.

Z toho domu ich? Nie?

Nie. Nie, lebo to viete, bol hrozný hluk. To prišlo z Martina aspoň dvadsať tisíc ľudí, všetko utiekalo z mesta na dediny. No a tak utekali chudáci, že aj tam položili život, tí...

Hm. A ako dlho po tom, ako zobrali pani Grunwaldovú, koľko tam oni ešte boli, u nej v tom jej dome?

Jaj, ani neviem, asi pár dní len.

Aha, takže to bolo iba krátko?

Krátko, krátko, moja. To sa nedalo, to... Oni boli páni, oni robili v dedine, čo oni chceli. Zabíjali koho chceli, vraždili, zobrali všetko, čo im prišlo do cesty, čo bolo cenné, cennejšie... no ale tak to dopadlo, že...

A vedeli by ste si spomenúť, že v ktorom roku zobrali pani Grunwaldovú?

No keď prišlo povstanie.

Aha.

To bolo ešte v ten týždeň, keď Nemci prišli, no.

Hm, hm.

Potom už bol koniec. Obchodu nebolo, nebolo kde sa kupovať, ľudia už boli viacej hladní, ako najedení. Lebo ona mala skrátka všetko. Ona zásobovala všetkým tovarom. No...

Hm. A na niektorých miestach nám ľudia hovorili, že v tom období židia museli nosiť aj nejaké označenia.

Áno.

Že sú teda židia.

No mali, museli si našíť také hviezdy.

Aha, takže aj pani Grunwaldová také mala?

No pravdaže, aj tí Trosslerovci. Aj tým dali. To viete, oni boli zveri.

Keď boli na tom koči, už mali také označenie na sebe?

Áno, už boli takto oznámkovaní.

Aha. A keď pani Grunwaldová ešte pred tým, ako ju zobrali, keď bola v tom obchode... aj v tom obchode to mala na sebe?

Nie, nie.

Hm.

Len už, keď ju brali preč. Plakali sme, plakali, ako ja neviem, no... nechcem... ako keby som ju teraz videla. Taká menšia pani to bola, bola pekná. A dobrosrdečná, dobrá. No ale čo? Život je taký.

Hm.

Krutý.

A potom už ste nemali u vás v Necpaloch obchod? Ten ostal zavretý, ten obchod?

No lebo však zobrali všetko. Zobrali tí páni, čo si tú... licitáciu dali... si pobrali všetky dobré veci, no... a čo bolo v obchode?

Hm.

Tam už nebolo dohromady nič.

Hm.

Prázdne pixle... prázdne regály.

Hm.

Čo tam mohlo byť?

A ste vraveli, že tam do toho jej domu išiel potom niekto bývať? Hej?

Áno.

Hm.

Tamten policajt. Mali tri deti, ale to boli dobrí ľudia, lenže tiež prišla vojna, jeho zobrali, lebo si mysleli tiež, že je partizán. A ona chudera zostala sama s tromi deťmi. No... a potom sa odsťahovala z Necpál, potom nevieme ani, kde odišla.

Hm.

No krutý bol osud, krutý...

Hej. Takže...

A...

Vy ste...?

Pardon.

No pokračujte. Pokračujte...

No... A veď som vám hovorila, že poslední dvaja Nemci... všetko bolo utekalo, kde čo malo nohy, všetky Nemčiská utekali preč, lebo sa už báli, tak dvaja ešte takí kriví, čo boli ryby chytali na potoku, tí prišli, naši bol... ako môj bratranec a... z Necpál, bolo ich deväť, alebo osem... prišli od Bystrice cez hory, chudáci hladní, smädní, a tí... tí ich zajali. A tak ich potom odviekli do Nemecka. A akurát sa vracal zástup, čo ušli, do Banskej Bystrice, medzi nimi bol aj statkár Franklin, moja sestra... také deky... neviem, kde to zobrali, dávali partizáni, tam rozdávali cukor. Tak doniesla asi päť, šesť kilo toho cukru. Ten ich ochránil, ten pán Franklin.

A to bol kto tento pán, ten pán Franklin?

Pán Franklin, to bol statkár najväčší v Necpaloch. Velice šikovný, pekný chlap.

Hm.

Peknú ženu mal, dvoch synov, aj dcéru.

A on bol akej národnosti, ten pán?

Katolíci boli.

Katolík. Hm. Ale Slovák, hej?

Áno, veď ležia tam v kaštieli, kde žili v Necpaloch, tam ich aj v kaštieli pochovali. Tam je také... aj mamu... a ešte, čo vám poviem – tá pani Franklinová mala dvoch synov, ten bol v Košťanoch na štátnych majetkoch a mali otca nevlastného. A ten kurizoval ten pani Grunwaldovej, chodil tam... tak ešte hovorili ako mal koňa, že tu... z podkovy tú zem, tam na tácku... a že to doniesol pani Grunwaldovej, že tak si ju váži.

Hm.

To viete, naša dedina, Necpaly, to má úroveň.

Hej.

Tam bola kedysi aj papiereň. No...

A...

Aj policajti.

A prišli... prišli do Nepál, ku konci vojny prišli Rusi?

No... Nemci odišli ako smradi... prišli Ukrajinci, tí utekali preč, ako títo... prišli Vlasovci s tými koňmi... varuj dušu zlatko, to bolo... Tí všetko krmivo, päťdesiat koní, viete, čo to bolo? Mali takého kapitána, jeden chcel znásilniť dievča jedno, tak ho tak zbil... a v Nepaloch bola pivnica jedna, tak do tej pivnice ho dal, za trest. A že ho nezastreli, ale že aby vedel, že čo je to nevinné obeti obťažovať. No... tak potom tí odišli, no a prišli slávni Maďari. S husľami, muzikantov si došikovali, hrali im na husle, pili... no to bola hrôza... Hrôza. Viete, to... ako keby som sa teraz na ne dívala. Tie čardáše vyspevovali. Pili... A na ostatok nás ochránili... prišli od Mošoviec, od Turčianskych Teplíc, na takých tragáčoch, prišli Rumuni. To bolo neviem ktorého apríla, potom začali zvony zvoniť a tí nás oslobodili. Tak bol rozprávke koniec a našej vojne tiež.

Cha... Takže Rumuni vás oslobodili, hej?

Rumuni prišli, tí chudáci. Ale to bola taká bieda, tie roztrhané, tie koníky také... len povrazové tieto mali na tie kone. Tak nám ich bolo ľúto. Aj sme im podávali, aj šaty, aj najesť sa im dali ľudia. No ale viete čo, taká bola, krutá vojna.

Hej. A títo Rumuni sa ako správali k ľuďom?

Dobre. To boli takí úhľadní ľudia, d'akovali, prosili za všetko. A boli... plakali, že oni nechceli vojnu, ani nechceli, aby ich dotiahli do vojny. No ale že čo mali robiť, keď ich nútili? No...

Hej.

Tak to máte tak.

Takže... a hovorili ste, že tí Vlasovci... tam niekto chcel znásilniť nejaké dievča?

No pravdaže, veď to boli svine. Čo mali tie kone, to boli... viete čo? Chodili po dedine na tých koňoch, také kone do tej povaly mali. Štyridsať ich bolo, viete, čo to bolo?

Hm. A kto mu v tom zabránil? Že niekto mu v tom zabránil. Tomu vojakovi.

Ten veliteľ ruský...

Ich... od nich veliteľ?

Áno, tak.

Aha.

Ten.

Hm.

Povedal, že si zaslúži smrť, ale že ho nezabijú, ale že ho zatvoria, kým tam budú, v tej dedine. No ale potom odišli a aj on odišiel a bol pokoj. No...

Hm.

Všeličo sme prežili, všeličo...

A vy ste sa nebáli, že aj vám sa niečo také stane?

Pozrite sa, ku nám prišli Nemci, ja som bola oblečená v dlhej sukni, maminej, šatku na hlave, a tieto... lebo som bola zasnúbená, ale obrúčku som schovala. Že kde mám manžela. Ja reku, nemám manžela: „Nicht, nicht!“ nemám, som povedala, že nemám. Že partizán: „Ja neviem, ja neviem, ja nemám muža,“ som im povedala, no. No ale potom od nás odišli... a to ešte bolo... tam v tom kaštieli vznikla tá červienka. Tá hnačka s tou krvou. Tak zariadili tam nemocnicu, také, čo videli, že aj doma niekto... mali podozrenie, „Preč, preč, preč“, utiekali ako smradi. A potom sa od nás odšťahovali smerom Košťany, Martin a tade to išlo hore na východ.

Hm.

A tak to bolo.

Nemci, hej?

Nemci. To boli zvieratá, Bože môj, to povedala, že Pán Boh stvoril ľudí aby pomáhali, nie aby ničili. A teraz čo sa robí? Teraz čo sa robí? Povedzte... Sestričky sú nespokojné, škola... učitelia sú nespokojní. Povedzte mi, zlatko, keď sa sestrička, ak sa dožije a bude stará a bude tak potrebovať pomoc ako ja, ja som šťastná, ja tu mám dobrých priateľov, sestričky, všetko, som spokojná nad mieru, ale keď im nebude mať kto podať pohár vody, ako dopadnú? A tí učitelia, čo chcú vychovať? Blbé deti? Veď sme slobodný národ. A len peniaze a peniaze. Vy tiež robíte, ale keď nemáte... aj ja som robila za pár korún v obchode. A bola som spokojná, že aspoň niečo mám.

Tak.

Tiež sme sa zobrali, sme nemali bohvie čo... ale korunka ku korunke a sme si našetrili.

No, je to ťažké. Ani v súčasnosti to nie je jednoduché, ale to, čo vy ste prežili cez tú vojnu bolo asi...

Zlatičko...

Stokrát horšie, však?

Ja neprajem to nikomu, keď sme boli pochovávať tých na tom cintoríne, sme videli po tých rajtkách, ako išli značiť... tie tanky, tie delá a také veci, čo išli tí Nemci, viete? Všetko pusté a len sami šli. Viete, čo to bolo? Človek by bol musel zahynúť. A ešte tam... ja som tam mala starú mamu pochovanú a môj strýko boli v Argentíne... v Španielsku, boli vojakom ako zahraničným...

Bojoval v Španielsku?

Áno, tak zahynul tam, no ale bol pochovaný v Nepochloch. A vedľa neho tam taký kus bolo prázdneho, a tam trčali ohryzené ruky. To líšky, tam pochovali chytré Nemcov, ale potom ich zobrali... aj pri dedine na kraji.

Hm.

Aj tam boli štyria pocho... len tak hodení...

Hm.

A potom to všetko odpratali.

A líšky im obhryzli... líšky im obhryzli prsty?

Líšky, no... to len líšky to boli.

Hm.

Cha, cha... no...

Urobíme si teraz krátku prestávku, dobre?

Dobre zlatko.

Ja sa spýtam aj kolegyně, aj pána Nathana, že či nemajú nejaké otázky...

...

Takže budeme teda pokračovať a chcela by som sa vrátiť najprv k tej situácii, keď pani Grunwaldovú odviezli, odviezli ju preč, a potom bola teda... ste hovorili, že bola tam tá licitácia, v tom jej dome...

Áno.

Že prišiel taký oznam, že po nezvestnej Grunwaldovej bude teda...

Licitácia.

Licitácia. Kto to oznamoval?

Kto to oznamoval? Pán Zímen a pán Hlavňa.

A akým spôsobom to oznamovali?

No ako je v Nepochloch úrad, tak keď sa v Nepochloch niečo deje, tam sú oznamy, tam sa oznámi celej dedine, čo sa robí.

To bola nejaká výveska, nejaký taký papier? Napísané tam bolo, že toto sa bude konať, alebo...?

Zlatko moje, to je na notárskom úrade.

Hm.

Tam je ta tátok... vysielacia, to zapnú, keď niečo je, alebo príde tovar, alebo niečo, tak oni to týmto spôsobom vyhlásili.

To bolo cez taký akože miestny rozhlas?

Áno, miestnym rozhlasom.

Aha.

No. No ale však vám hovorím, ako to bolo.

A to bolo kedy? Ako dlho po tom, ako pani Grunwaldovú odviezli?

To bolo asi tak za pol roka. Lebo ona sa už nevrátila, tak sa udalo, že za čo to bude, že to chátra, že s tým treba urobiť poriadok...

Aha.

No tak potom spravili tú licitáciu a vyhlásili, že je záujem, že bude, že kto chce aké veci, že sa budú predávať...

Hm.

A potom to ako Národný výbor, že zli... zinkasoval peniaze.

Hm.

No.

A toho pol roka, čo... čo sa tam dialo s tým domom, alebo s tým obchodom?

Nič, to bolo zatvorené. Nič, to bolo všetko zablombované, tam bolo blomby, tam nikto nesmel ísť.

A tí jej príbuzní, ten Žigo a Edita, ktorí prišli do Nepochal...

Áno.

Tí kedy prišli?

No tí prišli navštíviť tú tetu. Lebo vedeli, že je vojna, že zúri, tak si mysleli, že z Vrútok, že budú mať lepší pobyt v Nepochaloch, že tam sa nič neudeje... a ono ho tu. Tak všetko bolo v Nepochaloch a tam bol pokoj.

Hm.

Na Vrútkach.

Len ste teda vraveli, že ona tam už nebola, keď oni prišli.

No veď vám vravím, že u tých Putrovcov boli.

A Putrovci boli kto?

To boli naši susedia, ten krajčír, čo som vám hovorila.

Joi, oni boli u vašich susedov, lebo ja som... my sme si najprv mysleli, že oni bývali tam u nej v tom jej dome.

Nie, nie, nie, nie.

Nie? Ten bol zapečatený, to bolo zavreté...

Tam sa...

Hm.

Tak oni boli u tých Putrovcov.

Hm.

No ale keď videli... sa dozvedeli, že sú tam, tak prišli aj pre nich. Tak aj ich potom zobrali.

Áno. Takže ich tam udali potom...

Áno, áno. Že sú tiež židia...

Že sú židia, aha.

A tak ich potom odpratali, ako aj ich. Pani Grunwaldovú a tých druhých.

A toto bolo ako dlho asi potom, čo pani Grunwaldovú odvedli?

No to vám vravím, že asi po pol roku.

Aj tí... oni sa tam ešte pol roka u tých Putrovcov...?

Nie, nie...

Ukrývali?

Nie, oni len prišli ako na návštevu, málo tam boli, ale už boli udaní. Boli udaní a prišli pre nich, ich zobrali.

A koľko asi málo to bolo? Niekoľko dní, alebo koľko?

No tak ja vám presne neviem, ale bolo to...

Tak odhadom?

Asi mesiac, no. Lebo oni... tam bola pivnica, sa schovali, ale ich tam nachytali, tak ich zobrali. No... to bolo haló vtedy, celá dedina hore nohami, každý utekal a schovával sa, kde sa mohol. To boli... neboli ľudia, ale to boli hyeny a zveri, tí Nemci.

A týchto, čo sa u tých Putrovcov skrývali, tých zobrali Nemci?

Áno.

Nemci. Hm.

To všetko už potom takto padlo.

Hej.

Lebo tí chodili ako zveri, veď to nebolo možné sa ani dívať. Ja tú vojnu nezabudnem, kým žijem.

A oni teda boli z Vrútok?

Áno, na Vrútkach bývali.

Hej. A boli aj v Martine nejakí židia?

No pravdaže, pol Martina boli židia, ale ja som to nepoznala.

Nepoznali ste nikoho?

Nie. Nepoznala som. To by vám len tí vedeli povedať, čo poznali židov v Martine.

Lebo minule, keď sme sa stretli, tak ste nám spomínali, že váš manžel poznal nejakú židovskú rodinu...?

No to v Diviakoch, v obchode mali.

Hm.

A tiež sa volali Sokole, ako aj manžel. A oni mali koloniálny obchod, a ešte môj muž, ako chudák študent, keď chodil do roľníckej školy, tak ona sa pani Sokolová, nabalila vajička, maslo, tvaroh, čo prišlo. A ona už mala takých ľudí v Martine, čo im – ako môj manžel – zaniesol. On sa aj hanbil, no ale čo mal robiť. Tiež nemali peniaze, otec im zomrel päťdesiatosemročný. No...

Hm.

Tak pomáhal mame, ako mohol, bolo ich šesť.

No tak bolo to ťažké, náročné, no... Tak ale túto rodinu ste vy nepoznali, tú poznal ten váš pán manžel, hej?

No ja som nepoznala.

Hm.

Nie.

To ste od neho teda počuli?

Áno.

On vám to rozprával?

On to rozprával.

Hm. Takže čo sa dialo teda so židmi v Martine alebo na Vrútkach, to ste nevideli?

To vám – zlatko – neviem. Ale bolo moc židov v Martine, mali obchody a čo ja viem. Ale to boli takí ľudia... viete? Oni nedali o sebe vedieť. Oni držali ako iba, s tými židovskými rodinami. Oni sa navštevovali, oni ich poznali, no. Ale my sme nemali s nimi taký styk.

Hm.

No, to bola taká vec. No.

Hej. A chcem sa aj vás spýtať, že vy tak veľmi zaujímavo rozprávate tieto svoje zážitky, či ste to niekedy nejakým v rodine porozprávali? To, čo vy ste zažili? To obdobie...?

Zlatko, my sme sa o tom všetko... keď manžel, keď sme akože chodili spolu, potom keď sa aj vrátil z Nemecka, aj keď sme sa... už sme boli zasnúbení, v štyridsiatom treťom sme sa zasnúbili a v štyridsiatom šiestom sme sa zobrali, lebo bola vojna. V Rusku bol, v Nemecku bol... ja som bola len ako prút, no... tak, to celá dedina bola hore nohami, všetko.

Hej.

Inšie sa nevyprávalo, len o vojne a o Nemcoch.

A potom neskôr, nejakým... mladšej generácii ste porozprávali takéto veci?

No pravdaže... pravdaže.

Hej?

A jejej...

A pri akých príležitostiach?

No keď sme sa tam zišli, rodina, alebo známi, to bol taký zvyk u nás.

Hm.

My sme mali pred domami takú lavicu dlhú a tam sa schádzali ujcovia a z dediny takí starší páni... a no... tak tí... tak sa vojna pretriasala stále tam, kde to bolo. No, tak to bolo také... celá dedina. A že boli aj svine tí Nemci, ešte zháňali aj ženy po dedine, aby im prali prádlo. Tak

ešte tam v tom kaštieli u tých Justov, nahnali ženy, aby im prali. Prádlo... No, veď to bolo svinstvo.

Hm.

Kuchyne boli na dvoroch, tie nemecké, čo varili Nemcom. Špacírovali sa, ako keby tam žili.

Hej.

No, to bola hrôza, hrôza, keď ja na to pomyslím.

Takže mali ste možnosť sa s niekým o tomto porozprávať? Myslíte si, že mladých ľudí zaujímajú takéto veci, áno?

No áno, niektorých to veľmi zaujímalo.

Hej? Áno?

Mám tu neter v Svrčinovci, jej syn študoval v Bratislave, no a keď prišiel, tak ujko si s ním sadol v izbe a už tam debatovali, čo bolo, čo prežil...

Hm.

On sa ho pýtal, že: „Ujko, ako sa máte? Ako kde ste boli? Čo vám vojna vzala? Kde ste boli v zajatí?“ a všetko, no. Tak manžel sa s ním porozprával, prišla som aj ja medzi to. Aj ja som sa s nimi kontaktovala, ešte tak všetko.

Hej.

A ľudia v dedine. Tí, čo boli presne vedeli o tom, čo boli poschovávaní. A to sme my priamo zažili s nimi, tak sme im to povedali.

Hej.

Že si neprajeme, aby sa ešte taká hrôza odohrala.

No. A preto my sme aj za vami prišli, aby sa tieto veci zachovali...

Hej.

Aj v podstate ako také varovanie pre ďalších ľudí...

Zlatko moje...

Ktorí to nezažili...

Keby si toto mladí ľudia uvedomili, že čo všetko ten národ podstúpil. A keď sme boli súdržní, ako sme sa chovali, jeden druhému sme pomáhali. Keď aj bieda bola, jeden druhému pomáhali. Ale dneska čo? Nechcem sa vysloviť. Mobily, telefóny a kurvy. Prepáčte za výraz.

Cha... hej. To je mladých ľudí. A čo vidíte na obrazovkách, keď si pustíte televízor?

Len ako sa olizujú, ako si líhajú, ako sa prevaľujú... to je všetko... A my sme mali tvrdé ruky, robiť sme museli. Mňa zobudili, môj otec prišiel: „Anka, poď, bude pršať, ideme pre seno,“ alebo pre d'atelinu. Nepovedala som: „Otec, nejdem.“ A kúpeľne neboli. Spotená som bola, šichtové mydlo do ruky a hybaj na vodu.

Hm.

A domáci uterák, čo sa doma utkal. S tým sa išlo umývať. A boli sme čistí. No... tak zlatko moja...

Takže máte veľa čo rozprávať, aj odovzdávať d'alším generáciám...

Zlatko moje drahé...

Tak vám chcem veľmi pekne poďakovať za tento rozhovor, že ste nám porozprávali tieto svoje zážitky a že sme to teda my mohli takto zaznamenať.

A ja vám veľmi ďakujem, že som prišla medzi takých pekných, dobrých, spoľahlivých, šikovných ľudí.

Ďakujeme veľmi pekne.

Ďakujem vám veľmi pekne, že sme sa aj o tej Bratislave... o všetkom...

Cha, cha.

Nech vás Pánboh ochraňuje...

To by bolo ešte na hodiny a hodiny... o tej Bratislave, že?

A všetkým nech vám Pán Boh dá len zdravie, zdravie a zdravie vám zo srdca prejem.